

Den egyptiske revolution 2011 og det gode liv - en analyse af slogans og sange

Nøgleord

den egyptiske revolution; det arabiske forår; populærkultur; modernitet; sange; slogans

1. Jeg har translittereret navne på arabiske steder, folk, slogans og sange som man typisk kan finde disse translittereret online. Dette har jeg gjort, da der synes at være en art konsensus om, hvordan man translittererer en lang række ord relateret til den egyptiske revolution. At følge *Tidsskrift for Islamforskning*s retningslinjer for translitteration ville derfor komplicere den nysgerige læsers arbejde med at finde de kilder, jeg bruger. Eksempelvis skriver jeg Cairokee i stedet for Kairûki. Hvor to stavemåder synes lige fremherskende, bruger jeg den stavemåde, der er tættest på *Tidsskrift for Islamforskning*s retningslinjer. For referencer, der ikke synes at have en klar online karakter, følger jeg *Tidsskrift for Islamforskning*s retningslinjer.

Abstract Artiklen analyserer forestillinger om det gode liv, som de kom til udtryk i udvalgte sange og slogans på Tahrir-pladsen under den egyptiske revolution i 2011. Det gode liv forstås i denne artikel i kontekst af moderne forståelser om social orden og individets plads heri. I artiklen beskrives det, hvordan livet før revolutionen blev set som et kuet liv i ydmygelse, mens livet under revolutionen blev set som et stolt liv i handlen. Herfra konkluderes det, at omdrejningspunktet i forestillingerne om det gode liv, som de kom til udtryk i slogans og sange under den egyptiske revolution, er agens.

Under den egyptiske revolution i 2011 skete der noget usædvanligt på *Midan Al Tahrir*,¹ Tahrir-pladsen, i Cairo. Midan Al Tahrir var blevet besat af unge, gamle, rige, fattige, muslimer, kristne, sekulære, socialister, islamister, liberale, nationalister og fodboldfans. De ville af med præsident Hosni Mubarak. Nu. *Al-sha'ab yurîd 'isqât al-nidhâm* genlød det i alverdens medier – folket vil vælte styret. I de 18 dage, revolutionen varede, boede folk på Midan Al Tahrir. Rejs!, skrev de på hjemmelavede papskilte, på panden, på tøjet, på omgivelserne, imens de satte sig godt til rette i teltlejren. I løbet af 18 dage opbyggede demonstranterne et velfungerende minisamfund på Midan Al Tahrir, uset i dets karakter i det Egypten, som folk kendte. Kvinder blev ikke chikaneret, der var ingen sekteriske konflikter, der blev samlet skrald, der var velfungerende felthospitaler med forskellige lægespecialer, apoteker, vagtturnusser ved indgangen til Mi-

Line Mex-Jørgensen er ph.d.-stipendiat på Center for Mellemøststudier på Syddansk Universitet. Hun skriver på en afhandling om den egyptiske revolution i 2011 og forestillinger om det gode liv, som de kom til udtryk under og efter revolutionen.

dan Al Tahrir, politisk musik og kunst, frie debatter, tillid og solidaritet, radioudsendelser, aviser (se eksempelvis deltagerbeskrivelser af Masriya 2011, Shokr 2011, Rashed and El Azzazi 2011). “De mulige drømmes republik,” blev Midan Al Tahrir kaldt i en revolutionær avis (Revolution 2011). På en eller anden måde formåede demonstranterne på Midan Al Tahrir at udleve et andet liv og samfund i løbet af denne korte periode. Hvordan var dette muligt? Hvilke forestillinger om et andet liv kom til udtryk under revolutionen? Og hvilke ønsker om forandring indebærer disse forestillinger? I denne artikel fokuserer jeg på de forestillinger om et andet liv og på de ønsker om forandring, som kommer til udtryk i slogans og sange fra den egyptiske revolution. Jeg kalder dette for “forestillinger om det gode liv” (herefter uden citationstegn).

Størstedelen af litteraturen, der beskæftiger sig med den forandring, som demonstranterne fra den egyptiske revolution syntes at ønske, fokuserer på politisk forandring på et institutionelt niveau såsom transitionsprocessen, udarbejdelse af en ny forfatning, valgprocedurer og valgresultater og en kommende stats religiøse eller ikke-religiøse natur (se Masoud 2011, Taher 2013, Lang 2013, Hassan 2013, Revkin 2013, Sallam 2014, Hamzawy 2014, Roy 2012, Asad 2012). *Al-sha'ab yurîd 'isqât al-nidhâm* – folket vil vælte styret – men hvad vil de have bagefter? I stedet for at kigge på dokumenter fra den formelle transitionsproces træder jeg et skridt tilbage og lader demonstranternes egne stemmer, i form af slogans og sange, tale. Ved at skifte niveau fra et formelt, politisk niveau til et mere spontant, folkeligt niveau ønsker jeg at diskutere de forestillinger om det gode liv, som ligger bag de formelle politiske ønsker om eksempelvis en ny forfatning. Den interesse, jeg har for den egyptiske revolution, er altså ikke en interesse i forandring på et formelt politisk niveau. Jeg ser i stedet revolutionen som en historisk begivenhed, der udtrykker en langsom social transformation, der i et kort øjeblik kulminerede i “De mulige drømmes republik” på Midan Al Tahrir. Et andet liv. Et håb om en ny begyndelse, som illustreret på billedet af en ung mand, der står på Midan Al Tahrir og holder et skilt med ordene: “Fødselssted: Midan Al Tahrir, Fødselsdato: 25. januar” (Khalil 2011, 72). Teksten på skiltet vidner om, at livet før revolutionen blev betragtet som radikalt anderledes end livet under revolutionen – ja, det blev ligefrem betragtet som ikke-liv.

I denne artikel vil jeg undersøge dette andet liv, disse forestillinger om det gode liv, som de kom til udtryk i slogans og sange under den egyptiske revolution på Midan Al Tahrir. Slogans kan ses som det nok mest bredt tilgængelige udtryk fra revolutionen, da det ikke krævede andet end en pen at skrive et slogan. Slogans er derfor interessante som et spontant udtryk for forestillinger om det gode liv. I denne artikel tager jeg udgangspunkt i slogans fra bogen *Messages from Tahrir*, der indeholder en lang række fotografier af mennesker og slogans fra Midan Al Tahrir under revolutionen (Khalil 2011). Disse fotografier synes overordnet set at dække det spektrum af slogans, jeg har set på nettet, i andre bøger og i artikler. I enkelte tilfælde supplerer jeg med slogans andetsteds fra. Som et andet udtryk for forestillinger om det gode liv inddrager jeg to revolutionære sange af henholdsvis sangeren Ramy Essam og bandet Cairokee. Jeg har medtaget netop disse to sange, fordi de på hver sin måde direkte indeholder øjeblikke fra de 18 dage på Midan Al Tahrir. Ramy Essam var til stede på Midan Al Tahrir, hvor han optrådte med sangen *Irhal*, "Rejs". Denne sang komponerede han under revolutionen på Midan Al Tahrir ud fra de slogans, der blev brugt. Der er dermed en glidende overgang fra kollektive slogans til Ramis sange. Bandet Cairokee har skrevet og udgivet en række sange relateret til revolutionen, hvoraf videoen til den første, *Sout Al Horeya* eller "Frihedens stemme", blev filmet på Midan Al Tahrir under revolutionen og udgivet på YouTube, dagen før Mubarak trak sig som præsident. Teksten til sangen af Cairokee er ikke så spontant et udtryk som Ramy Essams sange eller slogans fra Midan Al Tahrir, men videooptagelserne til sangen fra Midan Al Tahrir illustrerer til gengæld et umiddelbart udtryk fra revolutionen. Bandets popularitet steg endvidere eksplosivt i forbindelse med og efter revolutionen. Jeg argumenterer derfor for, at Cairokee medierer og fortolker de forestillinger om det gode liv, som kom til udtryk på Midan Al Tahrir under revolutionen.

Forestillinger om det gode liv skal forstås i kontekst af en række moderne forståelser om social orden og individets plads heri. Teoretisk tager jeg udgangspunkt i teorier om modernitet og subjektivitet, som beskrevet i Dietrich Jungs artikel om vores fælles forskningsprojekts ramme i dette nummer af Tidsskrift for Islamforskning samt i andre tekster (Jung og Sinclair 2014, Jung 2014). Jeg tager nærmere bestemt udgangspunkt i distinktionen mellem tre former for moderne social orden, nemlig be-

grænset, liberal modernitet, organiseret modernitet og udvidet liberal modernitet samt i de tilhørende tre former for subjektivitetsformationskulturer, nemlig den klassisk borgerlige, den gruppeorienterede lønmodtager og den postmoderne kreative arbejder og entreprenør (se Wagner 2002, Reckwitz 2006 for en dybdegående beskrivelse af disse begreber). Disse tre former for social orden samt tilhørende subjektivitetsformationskulturer skal ses som *globale idealtyper*. At disse tre former for social orden kaldes for *idealtyper* betyder, at de ikke repræsenterer reelt eksisterende samfund, men i stedet ses som analytiske konstruktioner, der udtrykker nogle skematiserede idéer om social orden og tilhørende subjektivitetsformationskulturer, som er fælles i det moderne. At disse idealtyper er *globale* betyder, at der ligger en påstand i min teoretiske ramme om, at der findes globale, moderne trends. Det antages således, at man også i mellemøstlige samfund kan se elementer af disse former for moderne social orden og tilhørende subjektivitetsformationskulturer. Dette er ikke en trivial betragtning, eftersom store teoretikere som Zygmunt Baumann, Ulrik Beck, Anthony Giddens, Michel Foucault og Charles Taylor a priori forbeholder deres teorier om det moderne til vestlige samfund (se Jung i det nummer). I det forskningsprojekt, som min artikel skrives ud fra, tolkes globale forestillinger altid lokalt. Argumentet om, at der findes moderne, globale forestillinger skal derfor hverken forstås som et argument for global konvergens eller for vestliggørelse. Moderne, globale forestillinger får blot forskellige udtryk alt efter hvor i verden, man befinder sig. Ud fra disse teoretiske distinktioner forstår jeg forestillinger om det gode liv som de forestillinger om efterstræbelsesværdig social orden og individets plads deri, der træder frem i reelt eksisterende samfund; forestillinger, hvori elementer fra de tre former for moderne social orden og tilhørende subjektivitetsformationskulturer kommer til udtryk i forskellig grad, i forskellige sammensætninger og i distinkt lokale tolkninger.

På baggrund af min teoretiske ramme argumenterer jeg således for, at de forestillinger om det gode liv, som kommer til udtryk i slogans og sange fra den egyptiske revolution, fremviser globale elementer af forskellige former for moderne social orden samt lokale tolkninger af disse. Dette argument underbygges i artiklen i fem dele. I første del illustrerer jeg, hvordan livet før revolutionen bliver beskrevet i slogans og sange, og i anden

del, hvordan livet under revolutionen bliver beskrevet. Denne distinktion mellem før og under revolutionen er ikke en teoretisk distinktion, men en distinktion, der træder frem i mit empiriske materiale. I tredje del sammenholder jeg beskrivelserne af livet før og under revolutionen med min teoretiske ramme. Ud fra dette diskuterer jeg forestillinger om det gode liv og viser, hvordan man kan se elementer af forskellige former for moderne social orden i disse forestillinger. I fjerde del sætter jeg denne diskussion i perspektiv ved at inkludere overvejelser om lokale og globale forestillinger om det moderne. I sidste del opsummerer jeg.

Livet før den egyptiske revolution – et kuet liv i ydmygelse

“Jeg vil ikke være en til Khaled Said,” står der på et skilt, som en (antageligvis) far holder op for sin lille dreng, der sidder på faderens skuldre (Khalil 2011, 22). Khaled Said, den unge mand, der blev tævet til døde af politiet på åben gade i 2010, efter sigende fordi han ikke ville vise id, står om nogen som symbol på det styre, som folk gjorde oprør mod. Hans død er et symbol på den meningsløshed, tilfældighed og brutalitet, som politiet slog ned på egyptere med, hvis de ikke opførte sig tilpas underdanigt og ydmygt over for myndighederne. Adskillige slogans peger på, at livet før revolutionen var et liv i underdanighed og ydmygelse, eksempelvis slogansene “Nok ydmygelse (‘*ihâna*)” (Khalil 2011, 87) og “Jeg vil hellere dø end leve i ydmygelse (*dhalîl*) under dit styre.” De to ord, ‘*ihâna* og *dhalîl*, er synonymmer og kan endvidere oversættes til ord som underkastelse, undertrykkelse, fornærmelse, servilitet, fornædrelse, lydighed og foragt. Disse ord giver et godt billede af, hvordan livet før revolutionen blev set. Livet før revolutionen var et liv i venten (Cairokee 2011, 0:42 min), et liv med forhindringer (Cairokee 2011, 0:30 min) og et liv, hvor man kun kunne drømme (Cairokee 2011, 0:35 min). Dette ydmygende liv under Mubaraks styre kædes sammen med den 30 år lange undtagelsestilstand, som prisdav folk til styret og dets repræsentanters luner. Ophævelse af undtagelsestilstanden nævnes da også eksplicit som politisk mål under revolutionen (Khalil 2011, 51), men mere interessant i denne sammenhæng er, at undtagelsestilstanden også kobles direkte til indivi-

ders liv i et slogan som “Jeg er 22 års undtagelsestilstand gammel” (Khalil 2011, 36). Dette slogan viser en forståelse af, at undtagelsestilstanden har konsekvenser helt ned på dagligdagsniveau; en dagligdag, hvor man aldrig kan vide sig sikker på om man bliver den næste Khaled Said. Måske netop af frygt for at blive den næste Khaled Said beskrives livet før revolutionen endvidere som et liv i frygt og stilhed, eksempelvis i et slogan som “Tilgiv mig herre, jeg var bange og tavs” (Khalil 2011, p. 71). Sloganet indikerer, at det er forkert at være bange, og ved at undskylde til Gud sættes det i en religiøs ramme. Den religiøse ramme accentueres i en anden sætning på samme skilt, hvor der står: “Et sandhedens ord til en tyrannisk hersker.” Dette er en reference til et velkendt udsagn tillagt profeten Muhammed, hvori han siger, at “den bedste *jihâd* er at sige et sandhedens ord til en tyrannisk hersker.” Manden, der holder dette skilt, ser ikke specielt religiøs ud. Han har eksempelvis hverken stort skæg, bedemærke på sin pande eller kjortel på. Fordi manden ikke ser specielt religiøs ud, får sloganet ikke et distinkt islamisk udtryk, men lader i højere grad til at søge at legitimere revolutionen ud fra referencer til almindeligt kendte, religiøse traditioner.

Livet før revolutionen i ydmygelse, frygt og tavshed rammes ind af beskrivelsen af en skæv social orden, hvor en minoritet har alle fordele på bekostning af majoriteten. “Ved du, hvorfor Hosni er over 80 år? Fordi han ikke bliver behandlet i det offentlige sundhedssystem” (Khalil 2011, 109), lyder en syrlig joke på et skilt. Joken udtrykker, at det offentlige sundhedssystem er så dårligt, at man dør for tidligt, hvis man bliver behandlet dér. Den fortæller endvidere om et skel mellem de, der har, og de, der ikke har råd til en privat sundhedsforsikring; et skel, som Mubarak ofte er blevet anklaget for at gøre større. På et andet slogan stilles der krav om “en hurtig rettergang for de korrupte og for de, der er ansvarlige for at stjæle nationens rigdom” (Khalil 2011, 51). Her udtrykkes det, at en minoritet er ansvarlig for at stjæle den rigdom, som rettelig tilkommer hele nationen. Denne minoritet lytter endvidere ikke til majoriteten, som det fremgår af en linje i sangen “Sout Al Horeya,” hvor det nye i revolutionen blandt andet beskrives som at “de, som ikke plejede at høre os, hørte os” (Cairokee 2011, 0:25 min). En social orden med et skarpt skel mellem minoritet og majoritet beskrives således af majoriteten som uønsket. Alt i alt beskrives livet før revolutionen som et frustreret, passivt og kuet liv i ydmygelse, frygt og stilhed i en social orden, hvor majoriteten ikke har retten til deres egne liv.

Livet under den egyptiske revolution – et stolt liv med handlen

I modsætning til dette beskrives livet under revolutionen som et liv med tro på det egyptiske folks evner og magt. Dette kan ses i slogans som “we are the hand that will take you down” (Assaf 2011, 32, sloganet er på engelsk), “de unges hånd vil få dig til at rejse” (Khalil 2011, 52) og en mand, klædt som fodbolddommer, med et skilt på trøjen med ordene “folket er dommerne”, og som holder et rødt kort op med ordene “Mubarak er ude” (Khalil 2011, 103). Folket kræver samtidig deres rettigheder, mens de skriver historie med deres eget blod (Cairokee 2011, 1:32 min). Disse udsagn viser en stærk tro på folkets evner og magt til at tilvejebringe politisk forandring, og det viser et liv med handlen. Det er et liv, man kan leve med løftet hoved, som der bliver insisteret på i sloganet “løft dit hoved, du er egypter!” (Assaf 2011, 82), og som Cairokee fortolker i linjen “løft dit hoved mod himlen” (Cairokee 2011, 1:24 min). Det mest kendte slogan fra den egyptiske revolution, *al-sha‘ab yurid ‘isqât al-nidhâm* – folket vil vælte styret – viser også, at folket ikke er passivt ventende længere. Det viser samtidig et andet gennemgående tema i beskrivelsen af livet under revolutionen, nemlig et stærkt “vi” enten i form af brug af ordet “folket” eller ved brug af ordet “vi”. Begge dele synes at henvise til et stærkt, forenet kollektiv. Dette kollektiv sættes ind i to forskellige perspektiver. For det første sættes det over for et “jeg” fra livet før revolutionen; et jeg, som i beskrivelsen af livet før revolutionen er bange, tavst, ydmyget og passivt, og i Cairokees version måske også egoistisk – “hold op med at sige ‘jeg,’” synger forsangeren i sangen *Sout Al Horeya* (Cairokee 2011, 1:54 min). For det andet sættes det over for Mubarak i slogans inkorporeret i Ramy Essams sang *Erhal* såsom “Vi forlanger alle i fællesskab kun én ting: Rejs!” (Essam 2011, 0:15 min), “Han rejser, vi rejser ikke” (Essam 2011, 1:28 min). Nogle af udsagnene får helt profetisk klang, som om der ikke hersker den mindste tvivl om, at det bliver som vi, folket, vil det. “Du kommer til at rejse, Mubarak,” profeteres det (Khalil 2011, 1). Og Cairokee synger, at “fremtiden er klar for os nu” til billedet af en (antageligvis) far og datter, der mimer til sangen (Cairokee 2011, 0:17 min). Denne nyfundne tro på kollektivets magt, evner og handlekraft er slående i et land, hvor folket som kollektiv og individerne deri netop har været berøvet muligheden for at hand-

le selv under Mubaraks styre. For at opsummere, så beskrives livet under revolutionen som et liv med muligheden for at handle og som et liv med et handlende og forenet kollektiv.

Forestillinger om det gode liv

Sammenholder man beskrivelserne af livet før revolutionen (et frustreret, passivt og kuet liv i ydmygelse, frygt og stilhed i en social orden, hvor majoriteten ikke har noget at skulle have sagt over deres egne liv) med beskrivelserne af livet under revolutionen (et liv med muligheden for at handle og et liv med et stærkt, forenet kollektiv), kan man se konturerne af de forestillinger om det gode liv, som kom til udtryk under den egyptiske revolution. Omdrejningspunktet i disse forestillinger synes altovervejende at være forestillingen om agens eller mangel på samme:² Før revolutionen blev Khaled Said tævet ihjel af ordensmagten, mens majoriteten ingen muligheder havde for succesfuldt at protestere over det absurd uretfærdige i sagen. De forventedes passivt at acceptere, at agens udelukkende lå hos en minoritet, der handlede efter forgodtbefindende. Under revolutionen blev der pludselig stillet krav om at “folket er dommerne,” og altså at agens skulle tillægges majoriteten. Demonstranterne på Midan Al Tahrir var således fælles om at kræve et liv med agens, og de gjorde oprør mod en social orden, hvor majoriteten af det egyptiske folk blev nægtet dette. Temaet om agens danner derfor udgangspunkt for min diskussion af de forestillinger om det gode liv, som kom til udtryk under revolutionen. Forbundet med temaet om agens er endvidere et skel mellem en minoritet, der har agens og en majoritet, der nægtes agens.

Analyseniveauet i denne artikel er diskursivt, forstået som at jeg interesserer mig for de *forestillinger* om agens (som en del af forestillinger om det gode liv), som trådte frem under revolutionen, og ikke for om folk “i virkeligheden” havde agens eller ej. Der ligger uden tvivl en idyllisering af livet under revolutionen i disse forestillinger. Blot den allerede nævnte overskrift i en revolutionær avis, “De mulige drømmes republik” henviser til en idyllisering af revolutionen – intet er umuligt, hvis bare vi kan drømme det eller forestille os det. Men det er netop også denne evne til at forestille sig et andet liv og et andet samfund, der gør den egyptiske revolution så fascinerende. Revolutionen

2. Agens forstås i denne artikel som individers evne til og mulighed for at foretage frie valg (se Jørgensen 2006 for en diskussion af agensbegrebet).

er en næsten fysisk insisteren på det konceptuelle udgangspunkt i vores fælles forskningsprojekt om, at det moderne er kendetegnet ved følelsen af kontingens, nemlig at “intet er umuligt og intet er nødvendigt” (Jung og Sinclair 2015, 25). Med dette udgangspunkt in mente bliver det interessante ikke at vurdere, hvorvidt virkeligheden idylliseres eller om folk “i virkeligheden” havde agens eller ej. Det interessante bliver nærmere at udforske forestillingerne om, hvad der anses for muligt, umuligt, nødvendigt og unødvendigt. Her er det vigtigt ikke udelukkende at forholde sig til, at intet er umuligt, men også at holde fast i anden del af sætningen om, at intet er *nødvendigt*. I slogans og sange fra revolutionen ligger der en tydelig påstand om, at det ikke er nødvendigt at leve et liv i kuets ydmyghed. Men set i et analytisk perspektiv var det heller ikke nødvendigt, at det netop skulle være forestillingen om agens, der blev omdrejningspunktet i afvisningen af et kuets liv i ydmygelse. Man kunne godt forestille sig, at man i stedet for agens havde sat en forestilling om en vis og god leder, der tog folk i audiens, lyttede og afgjorde sager på retfærdig vis. Eller man kunne forestille sig, at man i stedet for at forlange agens til majoriteten havde forlangt udryddelse af minoriteten, eksempelvis ud fra et argument om, at deres sjæle var moralsk anløbne. Eller noget helt tredje, fjerde eller femte. Det var ikke *nødvendigt*, at det netop var agens, der blev omdrejningspunktet i de forestillinger om det gode liv, som trådte frem under revolutionen. Det interessante bliver derfor, igen, ikke at spørge om, hvorvidt agens, som en del af forestillingerne om det gode liv, blot var en idyllisering af det faktisk levede liv under revolutionen eller om folk “i virkeligheden” havde agens. Det interessante er i stedet at spørge, hvad det siger om forestillingerne om det gode liv, at det netop var agens og ikke alt muligt andet, der var omdrejningspunktet i slogans og sange fra revolutionen.

Til at hjælpe mig med at forstå dette trækker jeg, som tidligere nævnt, i min teoretiske forståelse af forestillinger om det gode liv på distinktionen mellem begrænset, liberal modernitet, organiseret modernitet og udvidet, liberal modernitet samt de tilhørende subjektivitetsformationskulturer (Jung og Sinclair 2014, 56-62, Jung 2014, 12-15 og 20-24, samt Jungs artikel i dette temanummer). Denne distinktion hjælper mig til at forklare, hvad det siger om forestillingerne om det gode liv under revolutionen, at agens stod så centralt. Både i begrænset, liberal mo-

dernitet og i organiseret modernitet trækkes der et skel mellem en minoritet og en majoritet, og i begge disse former for social orden ligger der en opfattelse af, at majoriteten skal ledes og styres. Minoriteten er således den aktive, oplyste elite, og majoriteten er den passive, uoplyste masse. I begrænset, liberal modernitet er det i virkeligheden kun minoriteten, der tilhører det moderne, mens majoriteten lader til at være artsforskellig fra minoriteten. Majoriteten ses grundlæggende som uden for det moderne. I organiseret modernitet har majoriteten fået plads i det moderne, men som en homogen, gruppeorienteret lønmodtagermasse, der styres af en leder. I begge tilfælde tillægges individet i majoriteten ikke rigtig agens. Under den egyptiske revolution blev der netop gjort oprør mod en forståelse af, at majoriteten ikke kan selv, men skal ledes af en minoritet. Når Cairokee eksempelvis synger om, at “de, som ikke plejede at høre os, hørte os,” henviser “os” til majoriteten og “de” til minoriteten, og konteksten viser, at det er godt, at minoriteten nu lytter. Samtidig henviser denne linje til en *handlende* majoritet og ikke bare til en majoritet, der tavst og ydmygt accepterer en position som umælende undersætter. Den gentagne henvisning til et handlende “vi” i slogans og sange viser også en protest mod en opfattelse af majoriteten som en passiv, uoplyst masse. Og netop fordi majoriteten ikke vil behandles som en passiv, uoplyst masse, beskrives livet før revolutionen som ydmygende. Kaster man et historisk blik på arabiske samfundsforhold, kan man genfinde dette skel mellem minoritet og majoritet og på agens og ikke-agens. Dietrich Jung og Kirstine Sinclair nævner Muhammed Abdu (1849-1905) som et eksempel på en islamisk tænker, der tænker social orden som begrænset, liberal modernitet, hvor det ikke forventes, at majoriteten eller folket kan styre sig selv (Jung og Sinclair 2014, 64). Ami Ayalon argumenterer lingvistisk set for samme traditionelle forståelse af folket, idet han beskriver, hvordan man i den arabiske verden indtil det 20. århundrede har forstået forholdet mellem hersker og folk som et forhold mellem en hyrde og dennes flok. Man har ligefrem brugt det samme ord, *râ'iyya*, om en fåreflok som om folket. I denne optik tager herskeren vare på folkets ve og vel og leder folket i den rigtige retning. Herskeren har pligt til at behandle folket retfærdigt, men det er netop en pligt, der ligger hos herskeren og ikke en rettighed, som folket har. Under den egyptiske revolution blev der i modsætning til dette krævet rettigheder, og Mubaraks forsøg på

at tale til folket som den omsorgsfulde faderfigur blev afvist. Forståelsen af folket som passivt og uden agens erklæres illegitim. I løbet af det 19. århundrede har det arabiske ord for folket som fåreflok fået konkurrence fra ordet for borger, *muwâtin*, og de konnotationer om nation, patriotisme og individers politiske rettigheder, der ligger deri (Ayalon 1987, chapter three). Ganske sigende angiver *râ'iyya* i ental en gruppe, mens ental af *muwâtin* angiver et individ. Selv om ordet *râ'iyya* om folket normalt ikke bruges i dag, betyder det ikke nødvendigvis at forståelsen af folket som en flok, der skal ledes, er forsvundet. Forståelsen af folket som en flok, der skal ledes, kom eksempelvis til udtryk under revolutionen i et tv-interview med nyudnævnte egyptiske vicepræsident Omar Sulaiman. Han udtalte, at egyptere ikke er kultiverede nok til at have demokrati. De havde brug for en leder som Mubarak, hvis landet ikke skulle kastes ud i kaos (Sulaiman 2011, 4:46 min). Det underforstås her, at egypterne passivt skal oplyses og ledes. Det var netop denne forståelse, der kategorisk blev afvist under den egyptiske revolution. *Al-sha'ab yurîd 'isqât al-nidhâm* – folket vil vælte styret. Dette er et folk, der kan selv. Det er ikke en flok, der skal ledes. Og ikke nok med at en sådan social orden blev afvist i slogans og sange; selve opbygningen af et velfungerende minisamfund på Midan Al Tahrir var en afvisning af en social orden, hvor en minoritet leder majoriteten. Dette var majoriteten, folket, der ledte sig selv. Revolutionen kan således ses som en afvisning af en social orden med et tydeligt skel mellem minoritet og majoritet; et skel, som man både kan finde i begrænset, liberal modernitet og i organiseret modernitet.

I den sociale orden, som bliver sat i stedet for Mubaraks sociale orden, atomiseres minoritet og majoritet til individer, der kan selv. Individets agens er altså i centrum i de forestillinger om det gode liv, som kom til udtryk under den egyptiske revolution. Tanken om individer med agens er en forestilling, der står centralt i udvidet, liberal modernitet. John W. Meyer og Ronald L. Jepperson argumenterer for, at forestillingen om, at agens er lokaliseret i individet, er en moderne forståelse, hvor agens tidligere blevet set som lokaliseret i det guddommelige eller i naturen (Meyer and Jepperson 2000, 100-106). Forestillingen om, at agens lokaliseres mere og mere i individet jo længere frem i historien, vi kommer, synes også at være en del af overgangen fra begrænset, liberal modernitet over organiseret modernitet

og til udvidet, liberal modernitet (Jung og Sinclair 2014). Især i den udvidede liberale modernitet, hvor den kreative entreprenør står i centrum, bliver individet tillagt agens. Denne agens, denne "kan-selv", blev under revolution brugt til at skrive historien med eget blod og til at se fremtiden klart; en umulig opgave for majoriteten i beskrivelsen af livet før revolutionen. På denne måde kan den egyptiske revolution ses som en kamp om det moderne. Den kreative entreprenørs agens kan også ses i selve handlingen, som Ramy Essam foretog, da han på Midan Al Tahrir skrev en sang og sang den til berømmelse i løbet af de 18 dage, revolutionen varede. Det er ikke en passiv, ydmyg undersåt, men en kreativ entreprenør, der finder på og gennemfører noget sådant. Teater, sange, graffiti, organisering af scener, komiteer, teltlejren og meget andet, som den egyptiske revolution er kendt for, kan også ses som udtryk for den sprudlende kreativitet, handlekraft og tro på individers agens, som var en del af "De mulige drømmes republik" på Midan Al Tahrir.

I sange og slogans fra den egyptiske revolution tillægges agens imidlertid ikke udelukkende individet. I stedet bliver agens i høj grad også tillagt et forenet kollektiv. *Al-sha'ab yurîd 'isqât al-nidhâm* – det er *folket*, der vil vælte styret, og det er *folket*, der har magten til at få det til at ske. På denne vis kan man argumentere for, at der også kan ses elementer af organiseret modernitet i forestillingerne om det gode liv. I organiseret modernitet ses majoriteten som en homogen, gruppeorienteret lønmodtagermasse, der handler kollektivt. Denne kollektive handling omfavnes under den egyptiske revolution, men den omfavnes som en kollektiv handling styret af folket selv og ikke af en elite. På denne måde både inkluderes og ekskluderes elementer af organiseret modernitet i de forestillinger om det gode liv, som kom til udtryk under revolutionen. I forståelsen af et forenet kollektiv er der således et delvist overlap mellem den sociale orden, der afvises og den sociale orden, der ønskes. Her er det interessant, hvilken forståelse af kollektivet der ses som et ideal i forestillingerne om det gode liv. I videoen til Sout Al Horeya vises der eksempelvis billeder af mænd, kvinder, unge, gamle, folk med traditionelt tøj og (såkaldt) moderne tøj, kvinder med og uden tørklæde samt folk fra forskellige sociale baggrunde. Der zoomes ind på individer, som holder skilte med teksten til sangen, mens de mimer til den. Det er dette pluralistiske kollektiv, der holder sammen om at kræve en ny social orden, ikke en ho-

mogen masse. En sådan forståelse af demonstranterne i den egyptiske revolution som et pluralistisk kollektiv, der er (midlertidigt) forenet i den fælles kamp for at komme af med Mubarak, stemmer overens med andre forskeres betragtninger om den egyptiske revolution (se f.eks. Mellor 2014, 82-85, Ezbawy 2012, 33-35, Hassan 2012, 234). Forestillingerne om et forenet kollektiv i det gode liv synes altså at trække mere på udvidet, liberal modernitets pluralistiske kollektiv end på organiseret modernitets homogene masse.

For at opsummere, så synes forestillinger om det gode liv, som de bliver fremstillet i slogans og sange, primært at inkludere elementer af udvidet, liberal modernitet, om end med lidt mere fokus på kollektivet end, hvad den teoretiske forståelse af udvidet liberal modernitet lægger op til. I modsætning til dette kan man i beskrivelsen af den sociale orden under Mubarak se elementer af både begrænset, liberal modernitet og organiseret modernitet; en social orden, der kategorisk afvises som en model for et kommende Egypten.

Globale og lokale forestillinger om det gode liv

Ved at forstå forestillinger om det gode liv ud fra disse tre former for modernitet, sættes den egyptiske revolution i perspektiv ud fra moderne, *globale* forestillinger. Arabiske samfundsforhold, her den egyptiske revolution, ses altså ikke som noget, der må behandles ved hjælp af særligt arabiske eller muslimske begreber, men som en begivenhed, der på lige linje med alle andre kan analyseres ved hjælp af begreber, der nu engang (men egentlig uvæsentligt) er udviklet ud fra vestlige, historiske erfaringer. På denne måde understøtter min artikel den overordnede hypotese i det fælles forskningsprojekt. Den overordnede hypotese er netop, at en reflekteret omgang med begreber hentet i såkaldt vestlig socialteori og brugt i muslimske kontekster godt kan sige noget om social forandring i den muslimske verden. Ifølge den fælles teoretiske ramme, som denne artikel skrives ud fra, tolkes sådanne moderne, globale forestillinger bare altid lokalt. En lokal tolkning af moderne, globale forestillinger i mit materiale kan eksempelvis ses, når religiøse udtryk fylder mere i forestillingerne om det gode liv i mit empiriske materiale end forventeligt ud fra idealtyperne i mit teoretiske perspektiv. Ek-

sempelvis vises der i videoen til *Sout Al Horeya* optagelser af bedende mennesker som en umærkelig del af livet på Midan Al Tahrir (Cairokee 2011, 2:18 min), et allerede nævnt slogan henviser til et kendt citat fra Koranen, og andre slogans viser et ønske om et Egypten for både kristne og muslimer (Khalil 2011, p. 74, p. 79 og p. 90). Referencer til religiøse narrativer og symbolikker, også i det offentlige rum, ses altså som en naturlig del af et pluralistisk, moderne samfund i netop denne lokale tolkning. Moderne, globale forestillinger tolkes også lokalt og gives legitimitet og autenticitet ved hjælp af referencer til lokal historie og religiøse traditioner. Cairokee har eksempelvis inkluderet en del af et digt af den egyptiske digter, 'Al-'Abnûdiyy, i deres sang *Sout Al Horeya*. 'Al-'Abnûdiyy er kendt for sine politiske digte og har udgivet digte siden 1960'erne. Ved at inkludere en del af dette digt fremstilles og legitimeres den egyptiske revolution i 2011 som en del af en vedvarende historisk kamp for et andet Egypten; en kamp, der på en og samme tid er en kamp for globale og lokale forestillinger om det gode liv.

Konkluderende bemærkninger

I sange og slogans fra den egyptiske revolution fremstilles forestillinger om det gode liv som et liv med agens og et liv som en del af et handlende, forenet kollektiv. I starten af min artikel opstillede jeg et argument om, at man i disse forestillinger om det gode liv kan se globale elementer af forskellige former for moderne social orden samt lokale tolkninger af disse. Dette argument kan man se udfoldet i flere forhold: I den sociale orden, som der gøres oprør mod i slogans og sange, kan man se elementer af både begrænset, liberal modernitet og organiseret modernitet. I denne sociale orden er majoriteten berøvet agens og ledes i stedet af en lille, oplyst elite. I forestillingerne om det gode liv, som sættes i stedet, opløses skellet mellem minoritet og majoritet, og agens tillægges et forenet kollektiv samt individerne deri. I denne sociale orden kan man se elementer af udvidet, liberal modernitet og organiseret modernitet. Man kan altså finde elementer af alle tre former for moderne social orden i mit empiriske materiale. De forestillinger om det gode liv og den kamp om det gode liv, som kom til udtryk i forbindelse med den egyptiske revolution, er dermed en del af det moderne. Teo-

retisk set synes der således ikke at være nogen grund til a priori at ekskludere mellemøstlige samfund som genstandsfelt i teorier om det moderne. Samtidig kan man se lokale tolkninger af disse globale forestillinger, eksempelvis i forhold til den mere offentlige rolle, religion har i forestillingerne om det gode liv, og i forhold til det distinkt egyptiske præg, revolutionen får ved Cairokees inddragelse af et digt af en berømt egyptisk digter i sangen *Sout Al Horeya*.

Ved at træde et skridt tilbage fra den formelle politiske transitionsproces er jeg i denne artikel kommet med et bud på, hvordan man kan analysere social transformation i forbindelse med den egyptiske revolution. Min artikel tager i denne forbindelse fat på blot et lille udpluk af empiri, der kan belyse de forestillinger om det gode liv, som den egyptiske revolution også er et udtryk for. I min ph.d.-afhandling inddrager jeg yderligere empiri fra tiden under revolutionen samt årene efter revolutionen for at følge udviklingen af de forestillinger om det gode liv, som i et kort øjeblik blev virkeliggjort i "De mulige drømmes republik" på Midan Al Tahrir.

Abstract in English

The article analyses imaginaries of the good life as they were expressed in selected slogans and songs during the Egyptian revolution in 2011. In slogans and songs from the revolution, life before the revolution is described as a cowed life in humiliation whereas life during the revolution is described as a proud life where people can act on their own. From these descriptions, the article finds that agency is the focal point in the imaginaries of the good life as they were expressed in slogans and songs during the Egyptian revolution. Theoretically, the article takes its point of departure in theories of modernity and modern subjectivity formation. The article argues that the imaginaries of the good life expressed during the Egyptian revolution draws on global, modern imaginaries. These global imaginaries are, however, interpreted locally. By placing the Egyptian revolution and the slow social transformation it represents in a specific modern context, the article argues that it is indeed both possible and fruitful to analyze Egyptian social matters as belonging to the modern social order.

Litteratur

- Asad, Talal. 2012. "Fear and the Ruptured State: Reflections on Egypt after Mubarak." *Social Research*, 79 (2).
- Assaf, Sherif; Attia, Omar; El Dalil, Rehab K; Kaldas, Timothy; Mo, Zee; El-Shazly, Monir. 2011. *The Road to Tahrir. Front Line Images by Six Young Egyptian Photographers*: The American University in Cairo Press.
- Ayalon, Ami. 1987. *Language and change in the Arab Middle East: The evolution of modern Arabic political discourse*: Oxford University Press.
- Cairokee. 2011. "Sout Al Horeya" 11-02-2011. Accessed 10-03-2017. [youtube.com/watch?v=PAEt6QJji-c](https://www.youtube.com/watch?v=PAEt6QJji-c).
- Essam, Ramy. 2011. "Erhal" 05-02-2011. Accessed 10-03-2017. [youtube.com/watch?v=wFTWlcEnE4](https://www.youtube.com/watch?v=wFTWlcEnE4).
- Ezbawy, Yusery Ahmed. 2012. "The Role of the Youth's New Protest Movements in the January 25th Revolution." *IDS Bulletin* 43 (1): 26-36. doi: 10.1111/j.1759-5436.2012.00287.x.
- Hamzawy, Amr. 2014. "On religion, politics and democratic legitimacy in Egypt, January 2011–June 2013." *Philosophy & Social Criticism* 40 (4/5): 401-406. doi: 10.1177/0191453714528202.
- Hassan, Kawa. 2012. "Making Sense of the Arab Spring: Listening to the voices of Middle Eastern activists." *Development* 55 (2): 232-238. doi: 10.1057/dev.2012.13.
- Hassan, Mazen. 2013. "Elections of the People's Assembly, Egypt 2011/12." *Electoral Studies* 32 (2): 370-374.
- Jung, Dietrich, og Kirstine Sinclair. 2014. "Modernitet og moderniteter: Subjektivitet of social orden i konstruktionen af islamiske moderniteter." *Dansk Sociologi*: 25 (2): 51-75.
- Jung, Dietrich, og Kirstine Sinclair. 2015. "Multiple modernities, modern subjectivities and social order: Unity and difference in the rise of Islamic modernities." *Thesis Eleven* 130 (1): 22-42.
- Jung, Dietrich, Marie Juul Petersen og Sara Cathrine Lei Sparre. 2014. *Politics of Modern Muslim Subjectivities* New York: Palgrave Macmillan.
- Jørgensen, Marianne Winther. 2006. "Den diskursive distribution af struktur og agens." *Dansk Sociologi* 14(1):71-94.
- Khalil, Karima (ed.). 2011. *Messages from Tahrir*: The American University in Cairo Press.
- Lang, Anthony F. 2013. "From revolutions to constitutions: the case of Egypt." *International Affairs* 89 (2): 345-363. doi: 10.1111/1468-2346.12021.
- Masoud, Tarek. 2011. "Liberty, democracy, and discord in Egypt." *Washington Quarterly* 34 (4): 117-130.
- Masriya, Aswat. 2011. "Sally Moore: Egyptian activist describes life in 'Republic of Tahrir'" 23-11-2011. Accessed 10-03-2017. [youtube.com/watch?v=3L-ue1e3x3c](https://www.youtube.com/watch?v=3L-ue1e3x3c).
- Mellor, Noha. 2014. "Who Represents the Revolutionaries? Examples from the Egyptian Revolution 2011." *Mediterranean Politics* 19 (1): 82-98.
- Meyer, John W, og Ronald L Jepperson. 2000. "The 'actors' of modern society: The cultural construction of social agency." *Sociological theory* 18 (1): 100-120.

- Rashed, Mohammed Abouelleil og Islam El Azzazi. 2011. "The Egyptian revolution: A participant's account from Tahrir Square, January and February 2011." *Anthropology Today* 27 (2): 22-27.
- Reckwitz, Andreas. 2006. *Das hybride Subjekt. Eine Theorie der Subjektkulturen von der bürgerlichen Moderne zur Postmoderne*. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.
- Revkin, Mara. 2013. "Egypt's Constitution in Question. Revolution, The Popular Committees to Defend the. 2011. Children of the revolution... Those who take possession of the revolutionary ember." *Revolutionary Egypt*, vol 2, March, 2011. Accessed 14-11-2014. tahrirdocuments.org/wpcontent/uploads/2011/06/Thawrya2.pdf.
- Roy, Olivier. 2012. "The transformation of the Arab world." *Journal of Democracy* 23 (3): 5-18.
- Sallam, Hesham. 2014. "Egypt: Transition in the Midst of Revolution." *Elections and Democratization in the Middle East*.
- Shokr, Ahmad. 2011. "The 18 days of Tahrir." *Middle East Report* 258: 14-19.
- Sulaiman, Omar. 2011. "Egyptians are not cultured enough to have democracy." In *ABCNews This Week*, edited by Unknown. YouTube.
- Täher, Amed. 2013. "The new Egyptian Constitution: an outcome of a complex political process." *Insight Turkey* 15 (1): 25-36.
- Wagner, Peter. 2002. *A sociology of modernity: Liberty and discipline*. Routledge.